ΜΙΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ Δ. ΒΕΡΝΑΡΔΑΚΗ

ΑΠΟ ΤΑ ΦΟΙΤΗΤΙΚΑ ΤΟΥ ΧΡΟΝΙΑ

Τὸν περασμένον Μάϊον ἐτελέσθη εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν τῶν τελετῶν τοῦ Πανεπιστημίου σεμνὸν φιλολογικὸν μνημόσυνον τοῦ Δημητρίου Βερναρδάκη ἐπὶ τῇ ἑκατονταετηρίδι ἀπὸ τῆς γεννήσεώς του. Τυχὼν τῆς μεγάλης τιμῆς νὰ καταλεχθῶ μεταξὺ τῶν ὁμιλητῶν τῆς ἑσπέρας ἐκείνης τῆς 10ης Μαΐου, δὲν εἶχα τὸν κατάλληλον καιρὸν καὶ τόπον νὰ ἀναφέρω εἰς τὴν ὁμιλίαν μου ἀξιομνημόνευτον τοῦ Βερναρδάκη ἐπιστολήν, ἡ ὁποία παρέχει ἐνδιαφερούσας εἰδήσεις περὶ τῆς φοιτητικῆς του ζωῆς. Προσφέρω ταύτην εὐχαρίστως σήμερον εἰς τοὺς ἀναγνώστας τοῦ Ἡμερολογίου τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος, τὸ ὁποῖον δὲν ἔμεινεν ἀσυγκίνητον εἰς τὴν περυσινὴν ἐπέτειον τοῦ μεγάλου σοφοῦ.

Ἡ ἐπιστολή, αὐτόγραφος τοῦ Βερναρδάκη, εὑρέθη μεταξὺ ἄλλων ἐγγράφων ἀσχέτων πρὸς αὐτήν, ἀγορασθέντων ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τὸ 1904, καὶ ἔχει ὡς ἑξῆς:

Ἐν Βερολίνῳ τῇ . . Ὀκτωβρίου 1858.

Σεβαστέ μοι Πάτερ,

Πρὸ μιᾶς καὶ ἐπέκεινα ἑβδομάδος σᾶς ἔγραψα ὅτι ἔμελλον ν' ἀναχωρήσω ἐκ Μονάχου. Σήμερον σᾶς ἀναγγέλλω ὅτι ἔφθασα ἐνταῦθα πρὸ 5 ἡμερῶν. Προχθὲς ἐνεγράφην εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, καὶ ἤρχισα νὰ φοιτῶ καὶ εἰς τὰς παραδόσεις, αἱ ὁποῖαι ἤρχισαν προχθὲς τὴν δευτέραν. Σήμερον

ἔλαβον ἐκ Μονάχου τὰς ἐφημερίδας, ἐν αἷς δὲν μοὶ ἐγράψατε νὰ μάθω τι περὶ τῆς ὑγείας σας. Ἐλπίζω νὰ ἀνελάβετε ἕως τώρα. Περὶ τοῦ ταξειδίου μου δὲν ἔχω νὰ σᾶς εἴπω τι ἄξιον λόγου. Ἐπέρασα ἀπὸ τὴν Λειψίαν καὶ Ἄλλαν, οἱ ἐκεῖ Ἕλληνες μὲ περιεποιήθησαν μετὰ πολλῆς φιλοφροσύνης, ἰδίως ὁ ἐν Λειψίᾳ Λαφαζάνης Πρόξενος, ὁ ἀδελφός του καὶ λοιποί, ὁμοίως καὶ οἱ ἐν Χάλλᾳ Μαυροφρύδης καὶ Κυπριανός. Αὐτοῦ εἶδον τὸν Ρὸςς καὶ Βερνάρδυν. Ὁ πρῶτος εἶναι φλεγματικὸς καὶ εἰς ἐπίμετρον ἀσθενὴς καὶ τῆς ἀσθενείας του ταὶς παραξενάδες τὰς ἠσθάνθη καὶ ὁ φιλολογικὸς κόσμος ἐσχάτως, ὡς βέβαια θὰ γνωρίζετε. Εὐάρεστος μοὶ ἦτο κατὰ πολλοὺς λόγους ἡ γνωριμία μὲ τὸν Βερνάρδυν. Μοὶ ἔκαμεν ὑποδοχήν, λέγει ὁ συνοδεύσας με Κυπριανός, ὁποίαν εἰς ὀλίγους καὶ σπανίως κάμνει, διότι δυσκόλως τῷ ἀρέσκει ἄνθρωπος, καὶ ταῦτα φιλόλογος. Οἱ δύο Ἕλληνες καὶ μάλιστα ὁ Κυπριανός, μοὶ εἶπον ὅτι ἕνεκα τῆς ᾠδῆς μου μ' ἔλαβεν εἰς πολλὴν ὑπόληψιν, καὶ πρὸ πολλοῦ ἠρώτα περὶ ἐμοῦ, καὶ ὅτι συνετέλεσα, ὡς λέγουν, νὰ λάβῃ πολὺ καλλιτέραν γνώμην περὶ τῶν Ἑλλήνων, καὶ ὅτι ἔν τινι συνανα-στροφῇ εἶπεν ὅτι «ἐν Ἑλλάδι ὑπάρχουσι *feine Leute* θυσιάζοντες εἰς τὰς Μούσας». Ἡ ὑπόληψις ἀνδρὸς τοιούτου εἶναι ἀποζημίωσις δὶ' ὅσα ἐσχάτως ὑπέφερα. Καὶ οἱ Ἕλληνες οἱ ἐν Ἄλλῃ καθ' ὅλην τὴν ἐκεῖ διαμονήν μου ἐφάνησαν ἀνατενίζοντες πρὸς ἐμὲ μὲ κάποιαν ὑπόληψιν, τὴν ὁποίαν οὔτε ἐκεῖ οὔτε ἐδῶ ἐν Βερολίνῳ περιέμενον, καὶ μὰ τὴν ἀλήθειαν μὲ κάμνουν καὶ ἐμὲ τὸν ἴδιον νὰ τὸ πάρω ἀπάνω μου.

Ὀλίγον ἔλειψε νὰ λησμονήσω νὰ σᾶς εἴπω ὅτι ἐπεσκέφθην ἐν Λειψίᾳ καὶ τὸν Κίνδ. Ὑπερεχάρη γνωρίσας με. Τὴν ᾠδήν μου δὲν τὴν ἀνέγνωσεν, ἐπειδὴ ὁμολογεῖ ὅτι δὲν ἔχει τὴν ἱκανότητα, ἀνέγνωσε μόνον τὰ προλεγόμενα τῆς Μαρίας, ὑπὲρ τῶν ὁποίων ἔχει μεγάλην ὑπόληψιν. Ἀλλὰ ὡς πρὸς τὸ δρᾶμα, εἶναι προκατειλημμένος, ὡς ἐνόησα, ὑπό τινων ἐν Λειψίᾳ, οἱ ὁποῖοι ὡς ποιητὴν οὐδόλως μὲ παραδέχονται ἐν ᾧ ὁμολογοῦσιν, ὡς πάλιν ἄλλοθεν ἔμαθον, ὅτι εἶμαι δεινὸς κριτικὸς καὶ φιλολόγος. Λοιπὸν ἠξεύρετε τί μοι εἶπεν ὁ Κίνδιος; τίποτε ὀλιγώτερον παρὰ ὅτι ὡς πρὸς τὴν ποίησιν εἶμαι

«ζῶον μιμητικόν»! — Πόθεν τὸ συμπεραίνετε; τὸν ἠρώτησα, ἀνεγνώσατε τὸ δρᾶμα; — Ἐφάνη στενοχωρημένος. Τῷ ἔκαμα μίαν *Vorlesung* περὶ ποιήσεως, ἂν δὲν τὸν μετέπεισα νά με ἀναγνωρίσῃ ὡς ποιητήν, θὰ μ' ἐθαύμασεν ὅμως ὡς φιλόλογον! Τόσον πτωχὸς τὸ πνεῦμα εἶναι ὁ κακομοίρης!

Τὰ ἐν Βερολίνῳ μοὶ προσέπεσαν οὔτε ἀπροσδόκητα οὔτε ἀνέλπιστα. Ὅ,τι περιέμενον, τοῦτο καὶ εὗρον, ὀνόματα μεγάλα καὶ πράγματα μικρὰ καὶ ὀλίγα. Ἕδρας πολλὰς φιλοσοφικὰς καὶ φιλολογικάς, καὶ σχολαστικότητα πλειοτέραν. Ἔχω τώρα δύο ἡμέρας ὅπου ἤκουσα ὑπὲρ τὰ 16 φιλοσοφικὰ καὶ φιλολογικὰ μαθήματα, καὶ ὅμως σᾶς βεβαιῶ ὅτι οὐδὲ μίαν κἂν γνῶσιν προσαπέκτησα. Τὰς παραδόσεις μάλιστα τοῦ *Böckh* εἶναι ἀδύνατον νὰ ὑποφέρω διὰ τὴν ἀφόρητον *pedanterie*! Μὰ τὸν Θεόν, ἢ ἐγὼ εἶμαι τρελλός, ἢ καθὼς κατήντησεν ἡ φιλολογία παρὰ τοῖς Γερμανοῖς εἶναι βάσανοι τῆς Κολάσεως, σωρὸς λιττεραρικῶν καὶ βιβλιογραφικῶν *Notizen*, μηχανικὸς φαμπρικαρισμὸς βιβλίων, *antiquarische Specerei*! Καὶ τὸ νόστιμον εἶναι ν' ἀκούῃ τις καὶ τὰς εἰρωνεύσεις, καὶ τὴν σεμνολογίαν, καὶ τὴν σεμνοπροσώπιαν! Κατὰ τοῦτον τὸν λόγον τοὐλάχιστον ἀρέσκομαι εἰς τὰς παραδόσεις αὐτάς, διότι σπουδάζω τὴν ἀνθρωπίνην ματαιότητα. Πολλὰ εἶχον νὰ εἴπω ἀλλὰ δὲν γίνονται ἀντικείμενον ἐπιστολῆς. Ἐν τούτοις θ' ἀκολουθήσω τακτικῶς 5-6 φιλοσοφικὰ καὶ φιλολογικὰ μαθήματα, ἴσως δυνηθῶ τὰ μεταβάλω γνώμην. Ἂν πάλιν δὲν τὴν μεταβάλω, τόσον τὸ καλλίτερον, διότι θὰ τὴν στερεώσω βέβαια τότε ἔτι μᾶλλον.

Πρὸς τὸν Φίλιππον ἀκόμη δὲν ἀπήντησα διότι ἀκόμη δὲν ἦλθε ἡ κάσσα μὲ τὰ βιβλία μου ἀπὸ τὸ Μόναχον. Ἀπὸ Πετρούπολιν ἀκόμη δὲν ἔλαβον ἀπάντησιν διὰ τὰ χρήματα τοῦ διπλώματός μου. Τὰ οἰκονομικά μου κατήντησαν ὅπου ἐφοβούμην, ἦλθα ἐδῶ μὲ 75 τάλληρα. Τὰ ἔξοδά μου τὰ περιώρισα εἰς τὸν ἔσχατον βαθμόν. Ἀλλὰ καὶ ἡ ὠφέλεια; Διὰ οἴκημα, τροφὴν καὶ τὰ λοιπὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα, χωρὶς δίδακτρα, φορέματα (σημειώσατε, διὰ νὰ μὴ νομίσητε ἴσως ὅτι κάμνω τὸν *petit-maitre*, ὅτι ἀκόμη φορῶ τὸ σουρτοῦ-

κον ὅπου εἶχα ἀπὸ τὰς Ἀθήνας, τοῦ ὁποίου αἱ ἄκραι καὶ τὰ κομβία κατεφαγώθησαν) κ.τ.λ. χρειάζονται 30 τάλληρα, οὐδὲ φοίνικα ὀλιγώτερον, κατὰ μῆνα. Εἰς ἀποζημίωσιν ὅμως ἡ ὑγεία μου εἶναι καλλίτερα, ἐν γένει ἔχω ὄρεξιν πρὸς τὴν μελέτην ὅσην δυστυχῶς καὶ πρὸς τὸ φαγητόν. Τὸ κυριώτερον δὲ εἶμαι μεταξὺ ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι ἂν δὲν μὲ ἀγαπῶσι, τοὐλάχιστον μὲ σέβονται. A propos, ὁ Δέλης, ὅστις ἀπ' ὀπίσω μου, καθὼς μανθάνω, ἐφλυάρει πολλά, τώρα μὲ περισαίνει ὡς σκυλλάκιον, μὲ τὸ «Κύριε Δημητράκη» πάντοτε εἰς τὰ χείλη. Ἰδοὺ ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Bernhardy.

Ἐδῶ παρεντίθεται ὁλόκληρος ἡ πρὸς τὸν Βερναρδάκην ἐπιστολὴ τοῦ Bernhardy γερμανιστί, χρονολογουμένη ἐκ Χάλλης τὴν 25 Σεπτεμβρίου 1858. Εἰς τὴν ἐπιστολὴν ταύτην εὐχαριστεῖ ὁ γερμανὸς φιλόλογος τὸν Βερναρδάκην διὰ τὴν ἀποστολὴν τῆς ᾠδῆς, ἐπαινεῖ τὴν πινδαρικὴν μορφὴν τοῦ ποιήματος καὶ ἐπιδοκιμάζει κατ' ἀρχὴν τὴν μίμησιν. Ἀλλ' ἔχει ἐπιφυλάξεις ὡς πρὸς τὸ μέτρον, περὶ τοῦ ὁποίου λέγει ὅτι τὰ μέτρα τῶν ἐπινικίων δὲν εἶναι κατάλληλα διὰ τὰ ἐγκώμια, ἡ δὲ τέχνη τῶν πινδαρικῶν ἐγκωμίων εἶναι ἄγνωστος. Πρὸς τούτοις ἐκφράζει τὴν γνώμην ὅτι τὸ ποίημα ἔπρεπε νὰ εἶναι βραχύτερον, ἀλλ' ἐπιλέγει ὅτι ἡ ἀξία του δὲν μειοῦται ἀπὸ τὰς τοιαύτας ἀπαιτήσεις. Ἐν τέλει ἀναμένει καὶ δείγματα φιλολογικῶν σπουδῶν ἀπὸ τὸν Βερναρδάκην. Μετὰ τὸ ἀντίγραφον τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Bernhardy ἐξακολουθεῖ τὴν ἰδικήν του ὁ Βερναρδάκης:

Παρατηρήσεις νὰ κάμω δὲν ἔχω τόπον. Εἰς τὸ ἄλλο γράμμα μου ἴσως εὕρω καὶ τὸ εἰδικόν μου γράμμα, καὶ σᾶς ἀντιγράψω τινὰς περικοπάς,—τῷ ἐξέθετον τὴν γνώμην μου πῶς πρέπει νὰ γράφωνται παλαιὰ ποιήματα.—Περὶ τοῦ μήκους παρεπονέθη, ὅπως σᾶς εἶχα προγράψει, καὶ ὁ Böckh. Περὶ τῆς παρεκβάσεως, περὶ ἧς λέγει, ὅτι ἔχει ἄδικον δῆλον ἐκ μόνης τῆς λέξεως «die wir bei Pindar ertragen» ὃ ἐστὶν αἱ πινδαρικαὶ παρεκβάσεις ἀπαρέσκουσιν, ἐν ᾧ κατ' ἐμὲ ἐν αὐταῖς μάλιστα ἔγκειται ὅλη ἡ μαγεία τῆς πινδαρικῆς

ποιήσεως. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι παρὰ Πινδάρῳ ὁ σύνδεσμος τῆς παρεκβάσεως πρὸς τὸ κύριον θέμα εἶναι πολλάκις ἀφανὴς καὶ δυσεύρετος, ἀλλὰ εὑρεθεὶς καὶ φανερὸς γενόμενος, ἔστω καὶ μετ' ἰδιαιτέραν προσοχὴν τοῦ νοῦ, ἴσως καὶ διὰ ταύτην τὴν προσοχήν, ποίαν δὲν παρέχει εὐχαρίστησιν εἰς τὰ πινδάρεια εἴδη; Περὶ τούτων, ἐπειδὴ πλησιάζει καὶ ἡ ὥρα τοῦ ταχυδρομείου, καὶ ὁ νοῦς μου δὲν εἶναι ἀκόμη εἰς ἥσυχον κατάστασιν, θὰ σᾶς γράψω προσεχῶς. Τοῦτο μόνον προσθέτω πρὸς τὸ παρὸν ὅτι ὁ Bern τὴν αὐτὴν ἐσφαλμένην γνώμην ἐκφραζει καὶ ἐν τῇ γραμματολογίᾳ του περὶ Πινδάρου. Ἐλπίζω ὅτι μὲ τὸ προσεχὲς ταχυδρομεῖον θὰ ἔχω εἰδήσεις περὶ τῆς ὑγείας σας.

Δ. Βερναρδάκης.

Μερικαὶ παρατηρήσεις θὰ ἐξηγήσουν σημεῖά τινα τῆς ἐπιστολῆς:

Ἀπὸ τὴν προσφώνησιν «*Σεβαστέ μοι πάτερ*» νομίζει κανεὶς ὅτι ἡ ἐπιστολὴ ἀπευθύνεται πρὸς τὸν πατέρα του. Ἀλλ' ὄχι. Ἡ ἐπιστολὴ ἀπευθύνεται πρὸς τὸν ἐν Ἀθήναις καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου Θεόδωρον Μανούσην, ὅστις προστατεύσας παντοιοτρόπως τὸν νεαρὸν Βερναρδάκην ὡς φοιτητήν, ἀπεκαλεῖτο ὑπὸ τούτου «*ἀντιλήπτωρ καὶ προστάτης καὶ παρήγορος καὶ πατήρ*», ἀπεκάλει δὲ καὶ ὁ ἴδιος τὸν Βερναρδάκην υἱόν. Ὁ Μανούσης ἀποθνήσκων τὸ 1859 ὁρίζει εἰς τὴν διαθήκην του: «*Εἰς τὸν ὡς υἱόν μου ἀγαπητὸν Δημήτριον Βερναρδάκην διαμένοντα χάριν σπουδῆς εἰς Γερμανίαν, ἀφίνω δραχμὰς τριάκοντα χιλιάδας (30.000) τὰς ὁποίας τὸ Πανεπιστήμιον θέλει πληρώσει πρὸς αὐτὸν μετὰ τὴν εἰς Ἑλλάδα ἐπιστροφήν του, μέχρι τότε δὲ στέλει πρὸς αὐτὸν μόνον τοὺς τόκους τοῦ εἰρημένου ποσοῦ*».

Ὁ Μανούσης συνήθιζε, φαίνεται, στέλλων πρὸς τὸν Βερναρδάκην εἰς Γερμανίαν ἑλληνικὰς ἐφημερίδας νὰ παρεμβάλλῃ μέσα εἰς αὐτὰς καὶ ἐπιστολικὰ σημειώματα, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀπὸ πολλοὺς γίνεται καὶ σήμερον.

Ἐνδιαφέρουσαι εἶναι αἱ περὶ τῆς ἐν Χάλλῃ (Halle a-S.) ἐπισκέψεώς του εἰδήσεις καὶ αἱ συναντήσεις ποὺ εἶχεν ἐκεῖ. Ὁ Μαυροφρύδης εἶναι ὁ γνωστὸς φιλόλογος καὶ γλωσσολόγος, ὁ μεταξὺ τοῦ Κοραῆ καὶ τοῦ Χατζιδάκι εὑρισκόμενος ἐρευνητὴς τῆς μεσαιωνικῆς καὶ νεωτέρας ἡμῶν γλώσσης, ὁ δὲ Κυπριανὸς εἶναι ὁ περίφημος γυμνασιάρχης Ἀριστείδης Κυπριανός, ὁ μεταφραστὴς τῆς ἑλληνικῆς γραμματολογίας τοῦ Μυλλέρου (K. O. Müller). Ὁ Ρὸς εἶναι ὁ μετὰ τῶν Βαυαρῶν κατελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀρχαιολόγος Λουδοβῖκος Ρός, ὅστις γενόμενος ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων καὶ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Ἑλλάδα μὲ τὸν ἐν ἔτει 1844 ψηφισθέντα νόμον τῆς ξενηλασίας καὶ διωρίσθη ἔπειτα καθηγητὴς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Χάλλης. Ἓν ἔτος μετὰ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Βερναρδάκη (τὸ 1859) πάσχων ἐκ νευρασθενείας ηὐτοκτόνησε. Ὁ Βερνάρδυ εἶναι ὁ ὀνομαστὸς φιλόλογος καὶ ἑλληνιστὴς τῆς Χάλλης Γοδοφρεῖδος Bernhardy.

Ἡ ᾠδή, περὶ τῆς ὁποίας γίνεται λόγος εἰς τὴν ἐπιστολήν, εἶναι ἡ περίφημος πινδαρικὴ ᾠδή, τὴν ὁποίαν ἐποίησεν ὁ Βερναρδάκης πρὸς τιμὴν τοῦ ἑορτάσαντος τότε τὴν εἰκοσιπενταετηρίδα τῆς καθηγεσίας του Φρειδερίκου Θειρσίου, τοῦ μεγάλου φιλέλληνος, ὅστις ἐλθὼν εἰς νεαρὰν ἡλικίαν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ πολλὰ ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας πράξας, ἀπεκλήθη ὕστερον διὰ τὴν σοφίαν του καὶ διὰ τὴν εἰς Βαυαρίαν δρᾶσίν του Preceptor Bavariae. Ἡ σύνθεσις τοῦ πινδαρικοῦ τούτου ποιήματος, ἀνατεθεῖσα εἰς τὸν ἐν Μονάχῳ τότε σπουδάζοντα Βερναρδάκην ἐκ μέρους ὅλων τῶν εἰς Γερμανικὰ Πανεπιστήμια φοιτώντων Ἑλλήνων, ἔκαμε καταπληκτικὴν ἐντύπωσιν. Ἐδημοσιεύθη εἰς Γερμανικὰ φιλολογικὰ περιοδικὰ καὶ ἔτυχεν ἐπαινετικωτάτων κρίσεων ἐκ μέρους τοῦ Elissen καὶ ἄλλων Γερμανῶν φιλολόγων, ἐν οἷς καὶ τοῦ εἰδικοῦ πινδαριστοῦ Βερνάρδυ, περὶ τῆς κρίσεως τοῦ ὁποίου μακρότερον κάμνει λόγον ὁ Βερναρδάκης εἰς τὴν πρὸς τὸν Μανούσην ἐπιστολήν του. Ἡ δὲ πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὴ τοῦ Βερνάρδυ περὶ τῆς ᾠδῆς, τὴν ὁποίαν ἀντιγράφων ἀνακοινοῖ ὁλόκληρον πρὸς τὸν διδά-

σκαλον καὶ προστάτην του ὁ νεαρὸς Βερναρδάκης, φαίνεται ὅτι ἔχει γίνει γνωστή, διότι τὴν ἀναφέρει καὶ ὁ βιογράφος καὶ φίλος τοῦ Δημητρίου Βερναρδάκη *Μιλ. Ι. Μιχαηλίδης* εἰς τὸ βιβλίον του « *Λεσβιακαὶ Σελίδες μέρος Α' Βίος καὶ Ἔργα Δημητρίου Ν. Βερναρδάκη*» Μυτιλήνη 1909 σελ. 28. Ἐκεῖ ἀναφέρεται καὶ ἡ περὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι φράσις τοῦ Bernhardy «feine Leute» (= ἐκλεκτοὶ ἄνθρωποι) θυσιάζοντες εἰς τὰς Μούσας μὲ τὴν ἐξήγησιν ὅτι νοοῦνται δι' αὐτῆς ὁ Δημήτριος Βερναρδάκης καὶ ὁ Φίλιππος Ἰωάννου, πρὸς τὸν ὁποῖον εὑρίσκετο ὁ Βερναρδάκης εἰς ἀλληλογραφίαν, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς εἰς τὴν ἐπιστολὴν μνείας τοῦ ὀνόματός του (*«Πρὸς τὸν Φίλιππον δὲν ἀπήντησα»*). Ἡ ᾠδὴ αὐτὴ πρὸς τὸν Θείρσιον προσεπόρισε μεγάλην τιμὴν καὶ δόξαν εἰς τὸν Βερναρδάκην, ἔκαμε δὲ καὶ αὐτὸν τὸν πολὺν Φαλμεράϋερ νὰ ζητήσῃ τὴν γνωριμίαν του καὶ νὰ ἐκφράσῃ πρὸς τὸν νεαρὸν Ἕλληνα φοιτητὴν αἰσθήματα ἐκτιμήσεως καὶ φιλίας.

Ὁ Κίνδ, τὸν ὁποῖον ἐπισκέπτεται εἰς τὴν Λειψίαν ὁ Βερναρδάκης εἶναι ὁ ἔνθερμος φίλος καὶ θαυμαστὴς τῆς νεοελληνικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας Κάρολος Θεόδωρος Κίνδ, ὁ μεταφραστής, συγγραφεὺς καὶ ἐκδότης πολλῶν ἔργων ἐμπνευσμένων ἀπὸ ἀκραιφνῆ ἀγάπην πρὸς τὴν ἀναγεννωμένην Ἑλλάδα. Ἡ ὁμιλία Βερναρδάκη καὶ Κίνδ, περὶ τῆς ὁποίας γίνεται λόγος εἰς τὴν ἐπιστολήν, στρέφεται περὶ τὴν «Μαρίαν Δοξαπατρῆ», τὸ νεωστὶ τότε ἐκδεδομένον δρᾶμα τοῦ Βερναρδάκη.

Ἐνδιαφέρουσαι καὶ χαρακτηριστικαὶ διὰ τὰς φιλελευθέρας καὶ ριζοσπαστικὰς φιλολογικὰς ἀντιλήψεις τοῦ Βερναρδάκη εἶναι καὶ αἱ ἐκ τῶν καθηγητῶν τοῦ Βερολίνου ἐντυπώσεις του, πρὸ πάντων δὲ αἱ διὰ τὸν μέγιστον τῶν τότε φιλολόγων Boeckh κρίσεις. Τὸ μέρος τοῦτο τῆς ἐπιστολῆς εἶναι τὸ σπουδαιότερον καὶ τὸ σημαντικώτερον, διότι μᾶς δίδει εἰκόνα τῆς ἀπὸ τότε νοοτροπίας τοῦ Βερναρδάκη, ἥτις ἔμελλε κατόπιν νὰ ἐκδηλωθῇ τόσον καινοτόμος καὶ φω-

τεινὴ εἰς πλεῖστα ζητήματα καὶ πεδία τοῦ διανοητικοῦ καὶ τοῦ ἐπιστημονικοῦ κόσμου τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος.

Τὰ ἀπὸ τὴν Πετρούπολιν ἀναμενόμενα χρήματα, ἀνεμένοντο ἀπὸ τὸν ὁμώνυμον ὁμογενῆ καὶ εὐεργέτην τοῦ Δημητρίου Βερναρδάκη, ὅστις κατὰ σύστασιν τοῦ Μανούση τοῦ παρέσχε τὰ μέσα τῶν εἰς Εὐρώπην σπουδῶν δι' εἰδικῆς ὑποτροφίας.

Ποῖος εἶναι ὁ ἐν Βερολίνῳ διατρίβων Λέλης, δὲν ἠμπορῶ ἀκριβῶς νὰ εἴπω. Μήπως εἶναι ὁ κατόπιν γενόμενος γραμματεὺς τοῦ βασιλέως Γεωργίου;
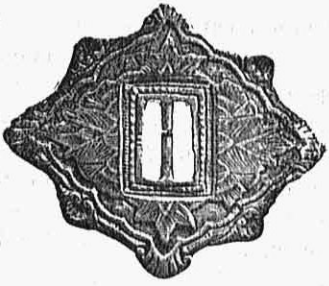
Σ. Β. ΚΟΥΓΕΑΣ